

Budování zbrojního průmyslu pro výrobu pěchotních zbraní v prvním desetiletí existence republiky. Shrnutí přednášky kurátora VHÚ Praha Jana Skramoušského

20.10.2025 - | Vojenský historický ústav Praha

Konec války a rozpad rakousko-uherské monarchie postavil nástupnické státy před řadu problémů, počínaje státoprávním uspořádáním, vyřešením diplomatických vztahů se sousedními státy, vytyčením hranic, jejich uznáním, ale především zajištěním vnitřní stabilizace země a vybudování vlastní armády. Ozbrojené složky se však neobešly bez výzbroje. A té se na území nově vzniklé Československé republiky nedostávalo.

Nepatrné množství pěchotní výzbroje, jež zde zůstala po skončení války, nemohlo vytvořit pevný základ pro vyzbrojení plánovaných 12 divizí, s nimiž ministerstvo národní obrany (MNO) počítalo. Na území mladé republiky se s výjimkou Škodových závodů v Plzni nenacházel žádný zbrojní závod, jenž by dokázal dodávat armádě pěchotní zbraně. MNO tedy muselo výzbrojní situaci řešit nákupy v zahraničí, tedy především v Rakousku, v Německu, v Itálii a ve Francii.

Zbrojovka Praga

Nejstarším zbrojním závodem s ambicemi dodávat armádě zbraně, byla Zbrojovka Praga, založená již v lednu 1918 pražskou puškařskou firmou J. Nowotny původně za účelem výroby pěchotního zákopového děla ráže 37 mm. Ani záměr vyrábět po ukončení války výhradně lovecké zbraně nedošel naplnění; firma se však již na jaře 1919 pustila do výroby samonabíjecí pistole ráže 7,65 mm Browning a nabídla ji dělostřeleckému odboru MNO. Konstrukce puškaře Václava Holka (1886–1954) se sice armádní pistolí nestala, přesto ji MNO z nouzových důvodů v počtu 4600 kusů nakoupilo během částečné mobilizace v říjnu 1921. Zbrojovka Praga v Praze-Vršovicích sice ještě sériově vyráběla originální kapesní pistoli v ráži 6,35 mm, rovněž Holkovy konstrukce, avšak výroba pistolí firmu existenčně zajistit nemohla.

Do historie čs. zbrojní výroby se však vršovický závod nesmazatelně zapsal vývojem lehkých kulometů, za nimiž stál opět Václav Holek. Prototypy Praga I, Praga II.A, II.B, Praga I.23 a finální lehký kulomet Praga vz. 24 lemovaly sice krátkou, avšak v konečném důsledku významnou historii Zbrojovky Praga, jež zanikla na jaře 1925. Holkův kulomet se do výzbroje čs. armády dostal, avšak vršovický závod jej sériově nevyráběl.

Česká zbrojovka, a. s. Praha

Druhým závodem, jenž se vypracoval ze skrovných počátků a také začínal s výrobou pistolí, avšak na rozdíl od Zbrojovky Praga dosáhl pozice výhradního dodavatele zbraní pro čs. armádu a další ozbrojené složky, byla Česká zbrojovka ve Strakoniciích. Do podoby samostatného subjektu ji přivedla v roce 1921 fúze s Jihočeskou zbrojovkou, založenou v roce 1919 v Plzni stavitelem Karlem Bublou, a pražskou firmou Hubertus, jež měla puškařský závod ve Vejpřtech.

Cesta od výroby kapesních pistolí Fox konstruktéra Aloise Tomišky, přes rekonstruovaný model 22 ji dovedla až k výrobě armádní pistole vz. 24, vyráběné v letech 1925–1931, kdy dodala armádě 99 724 ks a během krátkého období let 1937–1938 s 99 724 vyrobenými kusy.

Etablovala se rovněž zpočátku adaptacemi leteckých kulometů Lewis a Vickers na zavedený náboj 7,92 mm Mauser, jež byly následně zavedeny pod označením L/28 a vz. 28 do výzbroje čs. letectva. Práce na zlepšování letecké výzbroje vyústily v konstrukci univerzálního leteckého kulometu vz. 30. Letectvu rovněž zbrojovka dodávala signální pistole vz. 23 a 28 ráže 34,5 mm.

Československá Zbrojovka, akciová společnost v Brně

Někdejší pobočku vídeňského Arzenálu v Brně-Zábrdovicích přeměnil výnos ministra národní obrany z 20. ledna 1919 na Československou státní zbrojovku, podléhající přímo MNO. Závod, založenou rakouskou vojenskou správou v roce 1916 se zabýval opravami dělostřeleckého materiálu, selských vozů, vagonů a výrobou muničních beden. Přestože první objednávku MNO na 400 000 ručních granátů systém Janeček obdržel závod již v červnu 1919, jeho budoucností se stala výroba pušek systému Mauser a lehkých, později i těžkých kulometů, dodávaných čs. armádě, ale také exportovaných do mnoha zemí světa.

Potenciál budoucího zbrojního gigantu zvětšilo zakoupení továrních budov firmy Oesterreichische Tuchlieferungsgesellschaft na Nové ulici, kde také vybudovala kulometku.

Zásadním způsobem předurčilo budoucí výrobu a charakter čs. výzbroje zakoupení výrobního zařízení na výrobu pušek Mauser vz. 98 od německé zbrojovky Waffenfabrik Mauser v Oberndorfu v celkové částce 3 141 292 marek. Pistole systému Nickl, jejíž výrobní zařízení se do Brna v rámci akvizic také dostalo, následně zbrojovka vyráběla a jakožto vz. 22 je armáda a četnictvo zavedly do své výzbroje.

V zahraničí nakoupené opakovačky systému Mauser potřebovaly větší či menší opravy; jen od ledna 1920 do června roku 1921 opravila zbrojovka pro MNO 72 283 pušek. V letech 1922–1923 vyrobila 40 000 pušek vz. 98 vz. 98/22.

V září 1923 navrhla výzbrojní komise změnit označení zkrácené pušky Mauser vz. 98 na vz. 23, již pak zbrojovka na základě objednávky vyráběla během let 1923–1924 v provedení vz. 23 a ve verzi vz. 23A s výměnnou křivkou hledí.

Ani vz. 23 nepředstavoval konec vývoje jednotné pušky. Teprve v únoru 1924 schválila výzbrojní komise definitivní provedení, jež se do výroby a výzbroje dostalo pod označením vz. 24. V té době již měla zbrojovka objednávku na zhotovení 40 000 pušek a 50 000 bodáků, druhá objednávka na 50 000 kusů byla vystavena v prosinci 1924. Pušky vz. 23 a především vz. 24 tak tvořily páteř výzbroje čs. armády.

Největší objednávku na pušky vz. 24 dostala brněnská zbrojovka v roce 1928 a zněla na 200 000 kusů. Na jejím plnění pracovala až do března 1933, jelikož kromě ní plnila řadu exportních zakázek. Do jejího splnění dodala čs. armádě celkově 570 000 pušek vz. 24 a 23.

Koncem roku 1924 ministr národní obrany F. Udržal rozhodl o zavedení lehkého kulometu Praga vz. 24 jakožto definitivního typu do výzbroje armády, potvrzené výnosem MNO ze dne 19. ledna 1925. Současně pověřil Československou zbrojovku v Brně a Škodovy závody spoluprací na dořešení konstrukce pro sériovou výrobu. Holkův kulomet, s nímž do služeb zbrojovky přešel také konstruktér, se po přeznačení na ZB 26 stal nejen páteřním lehkým kulometem čs. armády, ale také výborným vývozním artiklem, jenž jméno zbrojovky proslavil v řadě zemí světa. Československá republika se tak stala jedinou zemí z nástupnických států monarchie, jejíž domácí průmysl vyvinul a vyráběl vlastní konstrukce kulometů.

Zbrojovka Ing. F. Janeček, Praha-Nusle

Posledním závodem, jenž se významně zapsal do historie čs. zbrojní výroby meziválečného období, byla zbrojovka, založená ing. Františkem Janečkem, konstruktérem ručních granátů, zavedených do čs. výzbroje.

Ing. Janeček se po krátkém spojení s firmou Kohoutek a spol., výroba nástrojů a zboží kovového v Mnichově Hradišti osamostatnil a zakoupil v březnu 1922 bývalou zájezdní hospodu Na Zelené lišce v Praze-Michli, kde vybudoval závod na adaptaci rakouských kulometů vz. 7/12.

Od roku 1923 také v bývalé filiálce pyrotechnické továrny Dynamit Nobel založil firmu Pyrotechnická a muniční továrna Ing. F. Janeček, s r. o., jež pro armádu vyráběla kromě vojenské pyrotechniky také signální náboje ráže 26,5 a 34,5 mm

V roce 1922 MNO zavedlo do výzbroje náboj 7,92 mm Mauser, avšak v Rakousku a Itálii zakoupené kulomety, stejně jako pušky systému Mannlicher, používaly náboj 8 mm Mannlicher vz. 93. Pokusy s adaptací na zavedený náboj Mauser Janečkova zbrojovka zvládla, a tak jí MNO postupně zadávalo objednávky na adaptace včetně výroby náhradních dílů a příslušenství. V letech 1923–1927 tak Zbrojovka Ing. F. Janeček adaptovala celkem 4904 kulometů, jež armáda do výzbroje zavedla pod označením vz. 7/24. Janečkův závod vyráběl také zcela nové kulomety označené jakožto vz. 24. Jen do roku 1930 jich zbrojovka zhotovila 2253 kusů.

Během prvního desetiletí budování zbrojních závodů v Československu, poznamenané těžkými začátky, se tak podařilo vytvořit pevnou strojírenskou základnu s maximálním důrazem na surovinovou soběstačnost čs. průmyslu. Rozlohou nevelká země uprostřed Evropy dokázala využít nebývale velký konstrukční a průmyslový potenciál, na jehož úspěchy bychom zapomínat neměli.

<https://www.vhu.cz/budovani-zbrojniho-prumyslu-pro-vyrobu-pechotnich-zbrani-v-prvnim-desetileti-existence-republiky>